

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

NATIONAL SENIOR CERTIFICATE

KEREITE YA 12

SESOTHO PUO YA LAPENG (HL)

PAMPIRI YA PELE (P1)

PUDUNGWANA 2014

MEMORANDAMO

MATSHWAO: 70

Memorandamo ona o na le maqephe a 9.

HO TSHWAYA TEKOKUTLWISISO

- Ka ha maikutlo a lokela ho tsepamiswa kutlwisisong ya baithuti ya temakutlwisiso, baithuti ba se fuwe kotlo bakeng sa diphoso tsa mopeleto o fosahetseng le tsa puo ntle le haeba diphoso tsa mofuta oo di ama moelelo. Ha ho hlokehe hore ho ngolwe dikgutsufatso tse sebediswang bakeng sa diphoso. Motshwayi a thale mola feela ka tlasa phoso eo mohlahlobuwa a e entseng.
- Haeba mohlahlobuwa a sebedisitse mantswa a tswang dipuong tse ding ao e seng a Sesotho, motshwayi a se a tsotelle, mme haeba karabo e etsa moelelo, mohlahlobuwa a se fuwe kotlo. Le ha ho le jwalo, ha lentswe le tswang dipuong tse ding le sebedisitswe temeng, mme le hlokeha karabong, karabo e jwalo e amohelwe.
- Bakeng sa dipotso tse bulehileng, motshwayi a se abe matshwao bakeng sa dikarabo tse hlohang E/TJHE kapa KE DUMELLANA/KE HANANA. Lebaka kapa tshehetso ya karabo ke yona e lokelang ho abelwa matshwao.
- Se abe matshwao bakeng sa dikarabo tsa hlohang NNETE/MAFOSI kapa NTLHA/MOHOPOLO feela.
- Lebaka kapa tshehetso ya karabo ke yona e lokelang ho abelwa matshwao.
- Moo potso e hlohang karabo ya lentswe le le leng, mme mohlahlobuwa a fane ka polelo kaofela, karabo e jwalo e tshwauwe e nepahetse ha feela mohlahlobuwa a sehelletse mola ka tlasa lentswe le hlokwang kapa a le hlakisitse ka mokgwa o itseng.
- Ha karabo e hloka dintlha tse pedi kapa tse tharo, mme mohlahlobuwa a fane ka lethathama le fetang palo eo, motshwayi a tshwaye dikarabo tse pedi kapa tse tharo feela tse qalang.
- Dikarabo tse ngotsweng ka puo e sebediswang tikolohong e itseng di amohelwe.
- Haeba mohlahlobuwa a nehelane ka tlhaku kapa karabo e feletseng, potsong eo ho yona ho nehelanweng ka dikarabo tse ngata mme mohlahlobuwa a lokela ho kgetha e le nngwe, amohela tlhaku kapa karabo e feletseng KAPA di amohele ka bobedi ba tsona.

KAROLO YA A: TEKOKUTLWISISO**POTSO YA 1****TEMA YA 1**

- 1.1 Kolobe o ile a iphumana a dikanyeditswe ke dikweta. O ile a lwana le tsona mme qetellong a di hlola, a phonyoha. √√ (2)

[Mohopolo wa sehlooho ke hore Kolobe o ile a lwana/ hlasetswe ke dikweta, a di hlola]

- 1.2 Ke mohoma/mofeng wa mohoma/tshepe/mofeng/molamu wa tshepe. √ (1)

- 1.3 O ile a kgona ho fekisa dinokwane tse pedi tse neng di mo kopanetse a le mong/O ile a laqoma ka bobebe/A ithutla, a itosolla ka matla a maholo/A tjihopoha/A itwanela. √√ (2)

[Tshwaya e le nngwe feela]

- 1.4 O ile a balehela/mathela sepoleseng/poliseteishene/seteisheneng sa mapolesa/a tlaleha sepoleseng/a tsebisa sepolesa/o ile a mathela folageng ya sepolesa/folageng. √ (1)

- 1.5 Ke hobane le ne le tlo tlaleha taba ya hore ho fumanwe setopo moo Kolobe a neng a hlasetswe teng, mme setopo seo ekare ke sa ngwana wa hae Kolobe mme le sa batle hore Kolobe a utlwe ka nako eo./Ba ne ba tlo bua ka ngwana wa Kolobe ya shweleng/ya bolauweng ke Kolobe/le batla ho fana ka tlaleho ya diphuputso tse entsweng/o ne a tshwere ditaba tse sa thabiseng. √√ (2)

[Mohopolo wa sehlooho ke hore o ne a tlo bua ka ditaba tse sa jeseng ditheohelang]

[Tshwaya e le nngwe feela]

- 1.6 Tjhe, ha se ntho e ka etsahalang. Leha ngwana a ka kgopisa motswadi hakaakang, motswadi a ke ke a mmolaya.

KAPA

E, e ka etsahala ha feela motswadi a sa lemohe hore ke ngwana wa hae, jwalo ka ha ho ile ha etsahala ho Kolobe/ ho tswa feela hore ngwana o lekile motswadi haka/Ha motswadi a ka otlala ngwana bobeng ka phoso. √√ (2)

[Karabo e lokela ho itshetleha maamong a phedisano e seng hodima ditaba tsa Kolobe]

- 1.7 Se a bona e le batho ba hlokgang thuso/Ba se nang molemo/Ba itsamaelang hohle feela mona ho se letho la bohlokwa leo ba le etsang/Ba kgopo.
Se a bona e le batho ba nang le thuso setjhabeng/ba sebete, ba sireletsang setjhaba/ba molemo setjhabeng.
Se a bona e le batho ba nang le molemo ka nako tse ding, mme ka nako tse ding e le batho ba hlokgang molemo. √√ (2)
[Tshwaya e le nngwe feela]
- 1.8 Ke ketsahalo ya hore ba nke Kolobe ba mo ise ngakeng, ba mo fe le boroko hona sepoleseng moo/Ba entse diphuputso kapele mme ba fumane tharollo kapele. √√ (2)
[Ha ho moo ho bonahalang temeng hore mapolesa a hloka molemo.]
- 1.9 E ne e bidietsa hore taba e teng e kgolo e hlahileng ya hore o bolaile ngwana wa hae/E bidietsa lefu la ngwana wa Kolobe/E ne e bidietsa lefu/E bidietsa se bosula se tla hlahela lelapa la hae/E bidietsa hore o bolaile motho. √√ (2)
[Tshwaya e le nngwe feela]
- 1.10 Se thusitse mapolesa ho tseba hore motho eo ya bolailweng ke mang/Se a thusitse ho fumana lebitso la mofu/ Se a thusitse ho fumana beng ka mofu. √√ (2)
- 1.11 Tse bosula/tse mpe/tse sa lokang/tse bohloko/tse nyarosang. √ O ile a qetella a lahlehetswe ke kelello/a hlanya/A ba motho osele/A lahlehetswe ke mora/Kolobe ha a ka a hlola e ba motho ya neng a tsejwa ke batho ba Dikalaneng. √ (2)
- 1.12 Bonokwane ha bo lefe kapa ha bo na mokoka/O se ke wa etsa motho e mong hampe hobane o ka nna wa fumana hore ke wa heno/Ditlamorao tsa bonokwane ke lebitla kapa tjhankana/Metswalle e sa lokang e ka o kenya tsietsing/Diketso tsa bosiu di na le ditlamorao tsa tsona tse mpe/Sekweta sa ngwana se ka qetella se bolaile motswadi. √√ (2)
[Mohopolo wa sehlooho ke hore mesebetsi ya bokweta ha e lefe.]
[Tshwaya e le nngwe feela]

TEMA YA 2

- 1.13 Lekgotleng la dinyewe/khoto/ha mmakgiseterata/kantorong ya moahlodi/tlong ya kahlolo/moo ho ahlolwang batshwaruwa/ntlong ya boqosuwa/kantorong ya molao kapa ya botjhutjhisi/phaposing ya dinyewe/kgotla/kantorong ya dinyewe. √ (1)
- 1.14 O qoswa ka hore o bolaile motho/polao/ke mmolai/qoso ya ho thunya motho. √ (1)

1.15 Ho re bolella hore mapolesa ke ona a tshwereng moqosuwa mme a tlo fana ka bopaki/A tlile ho tla sireletsa ba ka etsetswang moferefere/Ho isa motshwaruwa tjhankaneng ha a ka fumanwa a le molato/Ho disa mmelaellwa/Moqosuwa o ditlamong tsa sepolesa. ✓ (1)

1.16 Tjhe, ha ho a nepahala. Motho o lokela ho tjhutjhiswa ka nepo hore nnete ya ditaba e tle e hlahelle pele a ka fuwa kotlo ya hore o molato kapa tjhe/O ka se ahlole motho ho ya ka tjebahalo ya hae/letswalo le ka o etsa eka o molato/Motho a ka tlangwa ka seo a sa se etsang.

KAPA

Ho nepahetse. Hangata le molato le a ikahlola, mme ya molato o iponahatsa ka ho ba botjholotjholo mahlong hore ke yena ya entseng ketso eo. Ha ho a nepahala hobane motho ha a molato ho fihlela a bonwa molato ke lekgotla la dinyewe. ✓✓ (2)

[Tshwaya e le nngwe feela]

1.17 D/moahlodi. ✓ (1)

1.18

Temeng ya pele Kolobe o ikisitse sepoleseng ho ya tlaleha se mo hlahetseng	Temeng ya bobedi moqusuwa o hana ho dumela molato oo a o fuwang wa hore o bolaile motho.
Temeng ya pele diketsahalo di etsahalla morung le seteisheneng sa sepolesa.	Ho ya bobedi di etsahalla lekgotleng la dinyewe.
Temeng ya pele mmolai o sebedisitse tshepe kapa mohoma.	Temeng ya bobedi ho thwe o sebedisitse sethunya.
Temeng ya pele ha ho moqosuwa.	Ho ya bobedi ho na le moqosuwa.
Temeng ya pele ha ho nyewe.	Ho ya bobedi ho kene nyewe.
Temeng ya pele ho a tsebahala hore ke mang ya bolaileng.	Ho ya bobedi ha ho tsejwe.
Temeng ya pele Kolobe o felletse sepoleseng.	Ho ya bobedi moqosuwa a felletse kgotla.
Ho ya pele motho o ne a tshwarwa poho.	Ho ya bobedi ho thwe motshwaruwa o bolaile. ✓✓ (2)

[Tshwaya e le nngwe feela]

MATSHWAO OHLE A KAROLO YA A: 30

KAROLO YA B: KGUTSUFATSO**POTSO 2****Mehopolo e lebelletsweng**

Boelets'i bo thusa radikoloto ho laola mekitlane le ho hlophisa tefo botjha.√ Ya kolotang o thuswa ho lefa mokitlane ho ya ka bokgoni ba hae.√ O bona seo a se etsang ka tjelete le moo a haellwang teng.√ Ha o ngollwe, ha o hoboswe kapa hona ho tshoswa ka mehala.√ Boramokitlane ha ba kgone ho o nkela mehato ha o sa lefe.√ Thepa ya hao e a bolokeha kaha e ka se latwe kapa wa tshwarisa ka yona.√ O ithuta ho sebedisa tjelete mme o qoba ho ba le dikoloto.√

(Mantswe = 90)**Ka sebopeho sa dintlha**

	QOTSO	DINTLHA
1	'Boelets'i bo nehwang boradikoloto bo hlaloswa e le tsela ya semolao e sebediswang ho laola mekitlane le ho etsa kopo ya hore tefo ya mekitlane eo e hlophiswe botjha.'	Boelets'i bo thusa radikoloto ho laola mekitlane le ho hlophisa tefo botjha.√
2	'Boelets'i ba ho laola mekitlane bo thusa ya kolotang hore a lefe mokitlane wa hae ho ya ka bokgoni ba hae, e seng ho ya ka thato ya boramokitlane ...'	Ya kolotang o thuswa ho lefa mokitlane ho ya ka bokgoni ba hae. √
3	'Hona ho ka etsa hore a bone seo a se etsang ka tjelete ya hae le ho bona moo a haellwang.'	O bona seo a se etsang ka tjelete le moo a haellwang teng.√
4	'Ha o le tlasa boelets'i bona ha a fumane mangolo a ditshoso, ho letsetswa ka tello esita le ho hoboswa kapa ho nonoswa thepa eo o sa e hlokeng ...'	Ha o ngollwe, ha o hoboswe kapa hona ho tshoswa ka mehala. √
5	'Ho feta moo, ha ho ramokitlane ya ka o nkelang mehato ya semolao ha o sa lefe ho ya ka tumellano ya selekane sa pele sa mokitlane.'	Boramokitlane ha ba kgone ho o nkela mehato ha o sa lefe. √
6	'Thepa ya hao e a bolokeha hobane ha ho ya ka o nkelang yona bakeng sa ho tshwarisa ka yona ho fihlela o lefa mokitlane kaofela.'	Thepa ya hao e a bolokeha kaha e ka se latwe kapa wa tshwarisa ka yona. √
7	'Boelets'i ba ho laola mekitlane bo o ruta ho laola tshebediso ya tjelete ya hao le ho o thusa hore o se hlole o boela o kena lerabeng la ho etsa mekitlane e fetang bokgoni ba hao.'	O ithuta ho sebedisa tjelete mme o qoba ho ba le dikoloto. √
Dintlha tse ding le tse ding tse 7 ho tsena di amohelwe.		

HO TSHWAYA KGUTSUFATSO:

Kgutsufatso e tlameha ho tshwauwa ka tsela e latelang:

- **Kabo ya matshwao:**
 - Matshwao a 7 bakeng sa dintlha tse 7 (ntlha e le 1 bakeng sa ntlha ya sehlooho).
 - Matshwao a 3 bakeng sa puo
 - Matshwao kaofela: 10
- **Kabo ya matshwao a puo ha bahlahlobuwa ba sebedisitse mantswe a bona:**
 - Ha dintlha tse 1–3 di nepahetse: fana ka letshwao le 1
 - Ha dintlha tse 4–5 di nepahetse: fana ka matshwao a 2
 - Ha dintlha tse 6–7 di nepahetse: fana ka matshwao a 3
- **Kabo ya matshwao a puo ha bahlahlobuwa ba sebedisitse diqotso di le jwalo:**
 - Diqotso tse 6–7: se fane ka matshwao bakeng sa puo
 - Diqotso tse 1–5: fana ka letshwao le 1 bakeng sa puo

ELA HLOKO:

- **Palo ya mantswe:**
 - Batshwayi ba tlameha ho nnetefatsa palo ya mantswe a sebedisitsweng.
 - Se ke wa hula matshwao haeba bahlahlobuwa ba sa bontsha palo ya mantswe a sebedisitsweng kapa haeba palo ya mantswe a sebedisitsweng e ngotswe e fosahetse. Ha palo ya mantswe e tlotse moedi o boletsweng, bala ho fihla palong ya mantswe e behilweng, ebe o emisa moo.

Mohlala

Puo	Polelo/Polelwana			Palo ya mantswe
Sesotho	Ke	a	tsamaya	3

MATSHWAO OHLE A KAROLO YA B: 10

KAROLO YA C: DIBOPEHO TSA PUO LE DITLWAELO TSA TSHEBEDISO YA PUO**POTSO YA 3**

- 3.1 Ke ho qatsohisa sehlahiswa se bapatswang/ho hohela mmadi ka se bapatswang/ho qholotsa maikutlo a babadi ka sehlahiswa sena/ho kgahla mmadi/ho tlisa tshusumetso ya hore sehlahiswa se rekwe/ho ngoka babadi.
√√ (2)
[Tshwaya e le nngwe feela]
- 3.2 Tshebediso ya ditshelo/ditshwantsho tsa sehlahiswa/tsa matokomane a oats.√ Tshebediso ya puo/mantswe a susumetsang a kang 'letlalo la hao ha le sa tla omella le kgale' le 'Se salle morao, batho bohle ba a e sebedisa'/tshebediso ya dihlahiswa tse fapaneng/tshebediso ya lepetjo le sehlooho sa sehlahiswa.√ (2)
- 3.3 C/matla le tshusumetso ya puo.√ (1)
- 3.4 Ke mohopolo. Letlalo la motho le kgona ho monya mafura mme qetellong le sala le omelletse/Ha motho a hlapa, o tlosa setlolo seo a se sebedisitseng mme letlalo la hae le a omella./Babapatsi ba mpa ba leka ho hohela bareki ka tshebediso ya polelo eo.√√ (2)
[Tshwaya e le nngwe feela]
- 3.5 Dihora tse 24/letsatsi kaofela/lohle/24.√ (1)
- 3.6 Letlalo la hae le ka ba letle la ba boreletsana/Letlalo la hae le ka ba mongobo mme la boheha hantle/Se fedisa mahwasha a bakwang ke ho sebedisa sesepa se bohale/Se boloka letlalo le le mongobo nako e telele/mongobo o phethahetseng/mongobo o nontshang letlalo dihora tse 24/ho nontsha letlalo/letlalo le se be mahwasha/e hlokomela letlalo/e fana ka boitshepo/letlalo ha le sa tla omella.√√ (2)
[10]
[Tshwaya tse pedi feela]

POTSO YA 4

- 4.1 O re senolela hore ha a tsebe dikarabo mme o batla ho kopitsa/kopisa ho ya dutseng ka morao ho yena./Ha a ithuta/bala hara selemo mme jwale o qakehile, ha a tsebe dikarabo/ha a itlhophisetsa/itokisetsa ditlhahlobo/ho hobe ho se bale hobane ha o ngola o tla batla ho kopitsa/kopisa/ho utswa dikarabo.√√ (2)
[Mohopolo wa sehlooho ke hore ha a ithuta hara selemo kahoo ha a tsebe dikarabo]
[Tshwaya e le nngwe feela]

- 4.2 Maikutlo ke a ho teneha/kgalefo/lekeha kaha ho a bonahala hore ya a nahanang o itokiseditse ditlhahlobo kahoo a ke ke a sebeletsa motho enwa ya batlang ho kopitsa, ya sa itokisetsang.√√ (2)
- 4.3 E o a hlokomela. O phahamisitse buka ya hae ka lehlakoreng le leng ho thibela enwa ya mahareng hore a se ke a kgona ho kopitsa seo a se ngolang./Re senolelwa sena mantsweng a hae ao a a nahanang√√ (2)
- [Tshwaya e le nngwe feela]
- 4.4 Matshwao ao a re bolella hore mohlalobuwa eo o thatafalletswe/qakilwe ke dipotso/o nahana karabo/o thuisa potso eo a sa tswa e bala/ha a tsebe dikarabo.√√ (2)
- [Tshwaya e le nngwe feela]
- 4.5 O tseba seo a se ngolang/O se a tlatsitse leqephe le ka nqane ka dikarabo mme jwalo o se a le haufi le ho tlatsa le leng/o leka ho pata dikarabo tsa hae le yena/ke ngwana ya bonahalang a ithuta haholo.√√ (2)
- [Mohopolo wa sehlooho ke hore ngwana eo o ithutile ka matla hara selemo] [10]

POTSO YA 5

- 5.1 Moithuti **ya bohale** ke ya itokisetsang ditlhahlobo nako e sa dumela. Baithuti **ba bohale** ba itokisetsa ditlhahlobo nako e sa dumela.√√ (2)
- 5.2 **Lefatshe** lena le a shapa, le a teteka.√ (1)
- [Tshwaya karabo e totobatsang tshebediso e nepahetseng ya lefatshe e le lebitso]
- 5.3 Ditsietsi di **tshehwa/tshehuwa/tsheuwa** ke ba bang.√ (1)
- 5.4 **Sebete** sa nku se monate ha se hadikilwe/Ho thwe mofu o bolailwe ke **sebete** se senyehileng ka baka la jwala boo a neng a ipolaisa bona/ Ho feroha sebete. √√ (2)
- [Tshwaya karabo e totobatsang tshebediso ya lentswe sebete e le setho sa mmele kapa sejo]
- 5.5 bobebe/bonolo/bofefo/bobebo.√
Mokotla ona o **bobebe/bobebo** hobane o tshetse dipampiri feela/Palo ena e **bonolo** haholo bakeng sa baithuti ba kereiti ena/lesiba lena le **bofefo** haholo.√ (2)
- [Tshwaya karabo e bontshang lelatodi le nepahetseng la 'boima']
- 5.6 **Bomadimabe** ha bo tloilwe mafura/letshwana.√√ (2)
- [Tshwaya maele a le mang feela] [10]

MATSHWAO OHLE A KAROLO YA C: 30
MATSHWAO OHLE: 70